

Tko je autor *Političkih iskrica* – Ivan Mažuranić, Ante Starčević ili ...?*

PAVO BARIŠIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK 1 Mažuranić, I.
1 Starčević, A.
1(091)(497.5)"18"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 8. 11. 2015.
Prihvaćen: 16. 2. 2016.

Sažetak

Članak razmatra autorstvo niza od 24 aforizma, objavljena pod naslovom *Političke iskrice*. Tekst je tiskan u prvom hrvatskom oporbenom demokratskom glasilu *Slaven-skom Jugu* od 10. prosinca 1848. do 20. siječnja 1849. i potpisan je inicijalima prvoga i posljednjeg slova latinske abecede – *A. Z.* Prije pola stoljeća Josip Horvat pripisao je autorstvo navedenoga niza pjesniku i odvjetniku Ivanu Mažuraniću (1814–1890), a potom je ta atribucija postala prevladavajuća u istraživačkoj literaturi. Međutim pomnija raščlamba teksta i iskaza dovela je do zanimljiva otkrića.

Stavovi i izričaji u ovom spisu bliže su diskursu mladoga doktora filozofije Ante Starčevića (1823–1896) nego glasovitoga pisca iz Novoga Vinodolskog. Ponajprije se navodi nekoliko razloga u potkrjepu hipoteze o Mažuranićevu mogućem autorstvu, a potom su izneseni argumenti koji dokazuju da je njegovo autorstvo sporno ili manje vjerojatno. Istraživanje dalje pokazuje kako aforistični niz *Političke iskrice* obiluje sintagmama i misaonim konstrukcijama koje se mogu prepoznati u djelima i jednoga i drugog autora, ali prema brojnim usporedbama i uvidima više se ponavljaju u Starčevićevim predstavkama, govorima, poslanicama i člancima. Sadržajna raščlamba teksta pokazuje isto tako da su ideje bliže djelima i autorima koje je čitao i proučavao buntovnik iz Like. Usporedba stajališta dvaju autora doista pokazuje ne samo stanovitu blizinu i sličnost stila nego i srodnost njihove argumentacije što je moglo dovesti u zabludu dobre poznavateljice opusa i jednoga i drugoga pisca. Zaključna prosudba dokazuje kako stil, jezik, forma, sadržaj, nazori i poruke uspoređeni s njihovim cjelokupnim stvaralaštvom znatno više govore u prilog autorstvu samotnika iz Žitnika. Tako glasi odgovor na pitanje u naslovu članka – autor nije pjesnik i odvjetnik Ivan Mažuranić, nego vjerojatno mladi doktor filozofije i zatočnik hrvatskih pravica Ante Starčević.

Ključne riječi: političke iskrice, aforizam, autorstvo, filozofija prava, Ivan Mažuranić, Ante Starčević

* Članak je izrađen u okviru projekta »Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu od 12.–20. stoljeća« (HRFIZ, 3524), koji podupire Hrvatska zaklada za znanost.

Jedan od najsajnijih bisera filozofijsko-pravne i političke tematike napisanih u 19. stoljeću na hrvatskom jeziku predstavlja niz od 24 aforizma, objavljena pod naslovom *Političke iskrice*. Tekst je tiskan u *Slavenskom Jugu* u razdoblju od 10. prosinca 1848. do 20. siječnja 1849. i potpisan je inicijalima prvoga i posljednjeg slova latinske abecede – A. Z. Više od jednoga stoljeća nije bilo poznato autorstvo tog spisa. Napokon je 1962. dobar poznavatelj i proučavatelj Mažuranićeva i Starčevićeva života i djela, jednako kao i hrvatske povijesti 19. stoljeća, publicist Josip Horvat u svojoj knjizi *Povijest novinstva Hrvatske 1771 – 1939* pripisao ogled Ivanu Mažuraniću. On je obrazložio kako je u tim aforizmima sažeta »jezgra političkih naziranja i osjećanja ljudi oko *Slavenskog juga*«. ¹ S obzirom na to da u krugu osnivača i pristaša glasila nema osobe kojoj odgovara akronim A. Z., zaključio je kako bi autor mogao biti Ivan Mažuranić »po klasičnom stilu, jezgrovitosti, mirnoći, kojom su pisane«. Ključni je argument za tu hipotezu: »Između suvremenika jedini je on umio tako pisati.« ²

Njegovu su *opravdanu pretpostavku* potom prihvatili istraživači Mažuranićeva života i djela, od Milorada Živančevića i Ive Frangeša do Jaroslava Šidaka i Dragutina Pavličevića. Otada se *Političke iskrice* uglavnom tiskaju u okviru djela Ivana Mažuranića. Iznimku je načinio Tomislav Markus u svojoj monografiji o *Slavenskom Jugu*, izražavajući sumnju u prihvaćenu tezu o Mažuranićevu autorstvu. Navodeći kako je pisac *Političkih iskrica* »možda Ivan Mažuranić«, on je ipak u tekstu koristio izraz »anonimni pisac« ³ te pod oznakom »anonimni autor« ⁴ uvrstio aforizme u priloge na kraju knjige.

Ogled je objavljivan u *prvom glasilu demokracije u Hrvatskoj*, kako ga zajedno s *Prijateljem puka* označuje Josip Horvat. ⁵ Zvučnu sintagmu o prvom demokratskom glasilu prihvaćaju i potvrđuju ostali povjesničari i pisci, uključujući između ostaloga spomenute Dragutina Pavličevića i Tomislava Markusa. *Slavenski Jug* izlazio je u Zagrebu tri puta tjedno u razdoblju od 6. kolovoza 1848. do 1. srpnja 1849. Potom je do zabrane lista 12. veljače 1850. tiskan svaki dan osim blagdana. Urednici su bili Mažuranićevi prijatelji Dragutin Kušlan i Nikola Krestić, koji se odrekao uređivanja 6. ožujka 1849. Nastavio je samostalno uređivati Dragutin Kušlan uz prekide do 30. lipnja 1849. Potom je od 2. srpnja 1849. mjesto glavnoga i odgovornog urednika preuzeo Bogoslav

¹ Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939* (Zagreb: Golden marketing / Tehnička knjiga, ²2003), p. 138.

² Ibid.

³ Tomislav Markus, *Slavenski Jug 1848.–1850. godine i hrvatski politički pokret* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest / Dom i svijet, 2001), p. 171.

⁴ Id., pp. 252–255.

⁵ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939*, p. 134.

Šulek. Otada glasilo postupno gubi na sadržaju i značenju. Broj se suradnika smanjuje, pretplata opada, sudski progoni pojačavaju, da bi na kraju ban Josip Jelačić 10. veljače 1850. uputio banskom namjesniku Mirku Lentulaju nalog za zabranu *Slavenskoga Juga* uz obrazloženje: »Jer mnogobrojni članci istih novinah u perkos postojećemu privremenu zakonu o štampi neposlušnost i nepokornost izdavateljah i urednika pram zakonom i višjim oblastjam očito pokazuju, meržnju i razdraženost serdacah podpaljuju, i tako na nezadovoljstvo i prevrat pobudjuju.«⁶ Lentulaj je poglavarstvu grada naredio provedbu zabrane, a 12. veljače 1850. zaplijenjen je tiskani broj lista nakon čega je prestao izlaziti.⁷

Mažuranićevo se ime nalazi u abecednim redom donesenom popisu »urednih pomoćnika«: Bišćan, Julio; Bogović, Mirko; Dollhopf, Gustav; Drenovac, Josip; Georgiević, Mojsie; Kukuljević, Ivan; Kuretić, Bogdan; Mažuranić, Ivan; Nemčić, Antun; Pfeifinger, Gustav; Prica, Maksim, (Pleševići); Stanisavljević, Dane; Šplait, Ljudevit; Štúr, Ljudevit; Utiešinović, Ognjoslav; Vežić, Vladimir; Vraz, Stanko; Vukotinović, Ljudevit; Žerjavić, Ferko; Žigrović, Franjo. Urednički je odbor tiskan u zaglavlju lista ispod naslova – od prvoga broja objavljena u nedjelju, 6. kolovoza 1848. do zaključno broja 54. objavljena u petak, 8. prosinca 1848. U sljedećem 55. broju, koji je tiskan u nedjelju, 10. prosinca 1848, ispod naslova glasila nije više bilo imena pomoćnih urednika, nego su samo s lijeve strane obznanjena imena urednika, a s desne strane imena izdavatelja.

U kontekstu ovoga razmatranja bitno je napomenuti kako je upravo u broju 55., kada je izostavljeno ime Ivana Mažuranića i popis pomoćnih urednika, započinju izlaziti prve *Političke iskrice* od A. Z. S tim je brojem također povećan format lista jer je Županova tiskara uvela novi stroj za brzotisak. *Političke iskrice* tiskane su u zasebnom političko-beletrističnom prilogu lista, *Feuilletonu* koji nosi naslov *Pazar*. Isto tako znakovito je pripomenuti kako se popis urednih pomoćnika briše iz zaglavlja lista dva broja nakon što je tiskan svečani *Proglas* Franje Josipa I. od 2. prosinca 1848. o *zaposjednuću* prijestolja i stavljanju na glavu državne krune nakon odreknuća njegova strica, cara i kralja Ferdinanda V. U *Proglasu* je između ostaloga naglašeno kako se novi vladar pouzdaje u svoje *vjerne državne činovnike*.⁸

Izdavatelji lista bili su braća Lavoslav i Ljudevit Župan (Suppan). Riječ je o glavnom oporbenom listu u Zagrebu koji je bio blizak idejama francuske revolucije. U najavi odstupanja urednika Dragutina Kušlana i nastupa Bogoslava

⁶ Tomislav Markus, *Korespondencija bana Jelačića i Banskoga vijeća 1840.–1850.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1998), p. 417 et seq.

⁷ O tome pobliže Tomislav Markus, *Slavenski Jug 1848.–1850. godine i hrvatski politički pokret*, u poglavlju »Zabrana *Slavenskoga Juga*«, pp. 199–203.

⁸ *Slavenski Jug*, br. 53, Srieda, 6. prosinca 1848, p. 1.

Šuleka izdavatelji braća Župani nazivaju ga *liberalnim* glasilom: »jedini u našem narodnom jeziku izlazeći narodni i liberalni organ«. ⁹ U bečkim je krugovima *Slavenski Jug* smatran prevratničkim i nepoćudnim, a nakon zabrane sam je car Franjo Josip I. na sjednici Ministarskoga savjeta u Beču, 2. siječnja 1851. prozvao Mažuranića kao glavnoga suradnika toga »zloglasnog lista«. ¹⁰

Pozornije raščlanjujući sadržaj i stil kojim je serijal napisan, uspoređujući s filozofijsko-pravnim i političkim stajalištima dvaju pisaca, nisam se mogao oteti dojmu kako bi autor tih jezgrovitih misli isto tako, ako ne i prije, mogao biti Ante Starčević. Provjeravajući opravdanost Horvatove pretpostavke, razmotrio sam niz argumenata koji govore u prilog ili proturječe autorstvu jednoga i drugoga. Potom sam proanalizirao pojedine filozofijsko-pravne postavke i sravnio ih sa stajalištima koja su obojica zastupali u drugim svojim djelima i javnim istupima. Na kraju sam došao do zaključka da autor *Političkih iskrica* nije Mažuranić, nego vjerojatnije Starčević.

1. Razlozi za i protiv Mažuranićeva autorstva

Slijedi ponajprije nekoliko obrazloženja koja ukazuju na to da je Mažuranić mogao biti autor *Političkih iskrica*. Potom navodim razloge koji dovode u pitanje njegovo autorstvo.

1.1. Razlozi za

U prilog zaključku o Mažuranićevu djelu govori činjenica da je bio član uredništva *Slavenskoga Juga*. Poglavitito je bio blizak prijatelj i suradnik urednika baruna Dragutina Karla Kušlana (1817–1867). Zbog buntovnih stavova i prevratničkoga djelovanja Kušlan je prozvan imenom *crveni barun*. ¹¹ Bio je prvi tajnik banske konferencije, ali je u osnovi bio oporbenjak i radikalni demokrat. Mažuranić se družio s njime od početka četrdesetih godina kada je živio u Karlovcu. Zajednički su u Karlovcu 1847. stvarali osnivački program »zakonite ustavne stranke pod imenom Napredovaca hrvatsko-slavonskih«, kako je zabilježeno u spisima iz ostavštine. ¹² Kada je Mažuranić postao kancelarom, Kušlan je izabran za velikoga bilježnika u Zagrebu. Ako se prihvati Horvatova navedena tvrdnja kako je u *Iskricama* ocrтана »jezgra političkih naziranja i osjećanja ljudi oko *Slavenskog juga*«, onda je logično pisac netko

⁹ *Slavenski Jug*, br. 77, Subota, 30. lipnja 1849, p. 1.

¹⁰ Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić* (Novi Sad: Matica srpska; Zagreb: Globus, 1988), p. 77: »ein Hauptmitarbeiter des berühmigten *Slavenski Jug*«.

¹¹ Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske I* (Zagreb: August Cesarec, 1990), p. 141.

¹² Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 80.

iz kruga urednika i ljudi koji utječu na uređivačku i izdavačku politiku lista. Najbliže je zacijelo tom opisu Mažuranić kao potvrđeni autor »klasična stila i jezgrovita izraza«, jedini od suvremenika koji je »umio tako pisati«. ¹³

Premda ga i sam car naziva »glavnim suradnikom zloglasnoga *Slavenskoga Juga*«, Mažuranić pod svojim imenom nije objavio nijedan autorski tekst u tom listu. Objavio je prijevode s njemačkoga jezika pjesama i drame *Rodrigo i Elvira* bana Josipa Jelačića, što je na velika zvona najavljeno u oglasu za pretplatu *Slavenskoga Juga*: »Knjigu u kojoj su pečatane ove pjesme i rečene drame, prevađa naš Ivan Mažuranić, pjesnik Čengićeve i veleumni sačinitelj XIV. i XV. pievanja Osmana Gundulićeva.« ¹⁴ Ako su urednici s tako zvučnim pohvalama najavili objavljivanje prijevoda iz Mažuranićeva pera, malo je vjerojatno da ne bi isto tako upozorili na njegove autorske članke.

Je li pak nešto objavio nepotpisano ili pod pseudonimom, teže je pouzdano utvrditi. Đuro Deželić u najranije tiskanom Mažuranićevu životopisu izričito tvrdi: »Napisa više živih članaka u Slavenskom Jugu.« ¹⁵ Na žalost, nije naveo nijedan konkretan podatak ili naslov takva članka. Pregledavajući tiskane brojeve ustanovio sam kako osim *Političkih iskrica*, za koje je Horvat dao poticaj drugim istraživačima da mu pripisu autorstvo, nema drugih članaka atribuiranih Mažuraniću. Nisam mogao isto tako pronaći ni jedan tiskani prilog bez potpisa ili potpisan akronimom koji bi odgovarao stilu i izričaju pjesnikova pera.

Naravno, valja pri razmatranju uzeti u obzir činjenicu kako je odvjetnik i pisac znao *zametnuti trag* autorstva svojim tekstovima. U skladu s običajima doba posezao je za objavljivanjem radova bez imena autora, a neke je potpisao šiframa ili izmišljenim nazivima. Primjerice, pod pseudonimom *Slavomir* objavio je 1835. pjesmu *Protivnost*. Kao *Budimir M.* potpisuje iste godine basnu *Slavulj i kukavica*. »Perovođa« je mnogih programskih tekstova koji su ostali nepotpisani. Nedvojbeno je pisac brojnih saborskih predstavaka kao i kraljevskih otpisa koji ne nose autorsko ime. Nije stoga posve neopravdano pretpostaviti kako se poslužio akronimom prvoga i posljednjeg slova latinske abecede.

Kao potkrjepa Horvatove teze o autorstvu *Političkih iskrica* ističe se činjenica što je Mažuranić dokazao vrsnost u vladanju formom aforizma. U tom je žanru napisao svoje *Misli*, objavljene 1835. Posezao je za aforizmima

¹³ Id., p. 77.

¹⁴ »Oglas i poziv na novu predplatu na Slavenski Jug za 1849.«, *Slavenski Jug*, br. 55, Nedjelja, 10. prosinca 1848, p. 3.

¹⁵ Đuro Deželić, »Životopis preuzvišenoga gospodina Ivana Mažuranića«, *Glasonoša* I/14–16 (1861), p. 196. Usp. Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 348. Međutim, Tomislav Markus u svojoj monografiji navodi Ivana Mažuranića među pomoćnim urednicima koji »nisu nikada ili gotovo nikada surađivali u *Slavenskom Jugu*«: »Bišćan, Bogović, Drenovac, Mažuranić, Nemčić, Pfeifinger, Štúr, Vežić, Vraz, Žigrović«, vidi Markus, *Slavenski Jug 1848.–1850. godine i hrvatski politički pokret*, p. 12.

u programskim političkim tekstovima. Uzoran je primjer aforistična sadržaja spis *Hèrvati Mađarom*, objavljen 1848. u Karlovcu, u tiskari Ivana Nepomuka Prettnera. Služio se jednako tako jezgrovitim izrekama u političkim govorima kao i drugim književnim tekstovima. Živančević je ukazao na niz karakterističnih Mažuranićevih misli iz *Političkih iskrica* koje se pojavljuju i u drugim piščevim djelima. Poruku aforizma br. 2 o »zlim posljedicama pohlepe za vladanjem« i načinu njihova suzbijanja označio je kao »*vademecum* Mažuranićeve političke djelatnosti« koja je dobila »kristalni svoj oblik« pred kraj pjesnikova života u raspravi »o fanatizmu i despociji, 1885. godine.«¹⁶ Aforizam br. 4 uspoređuje s prigodnicom *U slavu cesara i kralja Ferdinanda* iz 1841. Zatim pronalazi slična mjesta u dopuni *Osmana* te pjesmi *Protivnost*. Poentira na znakovitoj bliskosti stila što ukazuje na istoga autora koji je pisao ogleđ *Hèrvati Mađarom*.

1.2. Razlozi protiv

Ključan argument protiv hipoteze o Mažuranićevu autorstvu *Političkih iskrica* polazi od činjenice kako on nekoliko mjeseci prije objavljivanja i za vrijeme tiskanja aforizama nije u Hrvatskoj, nego sudjeluje u vojnom pohodu. Na hitan Jelačićev poziv otputovao je »po specijalnom zadatku u Beč«, u »poslu pomirenja s Mađarima«. Poziv je datiran u Zagrebu, 28. kolovoza 1848. Tako postoje jasna povijesna svjedočanstva da je »u jesen 1848. pjesnik na frontu, u vojničkom logoru«. Živančević prikuplja izvore koji potvrđuju kako je »njegovo prebivalište pohodno, ratno, nestalno, adresa nepoznata«. Adresa na koju mu u tom razdoblju stiže pošta glasi: »Tamo gdje je banov glavni stan.«¹⁷ Onaj tko se nalazi u vojničkom logoru i na bojnopolju zacijelo drugačije promišlja i piše o državnom centralizmu i ulozi ministra unutarnjih poslova od onoga tko se žestoko obrušava na vladu i državni apsolutizam iz oporbenih krugova.

Mažuranićev odlazak od kuće preko Drave u Mađarsku pa u Beč u pratnji 'svijetloga Bana' svjedoči propusnica banskoga povjerenika Frana Žigrovića potpisana u Varaždinu dva dana nakon što je ban Jelačić s vojskom prešao Dravu, 13. rujna 1848: »Gg Ivan Mažuranić, Robert Zlatarović i Mirko Halper u glavni konak preko Drave k svijetlom Banu kao njegova pratnja, zato se pozivaju sve političke i vojničke vlasti, da istu gospodu bez zaprijetka putovati puste, i njih pod svoju zaštitu uzmu.« Nakon što je stigao u banov glavni stan dobio je povratnu propusnicu, ovjerenu banskim žigom: »G. Ivan Mažuranić iz glavnoga stana moga natrag u Zagreb putujući imade svuda slobodno prolaziti. U glavnom stanu

¹⁶ Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 349.

¹⁷ Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 88.

Kaniži dne 16^a rujna 1848. Br. Jellačić, Ban.«¹⁸ U vrtlogu ratnoga pohoda koji je potrajao do ljeta sljedeće godine Mažuranić je okupiran praktičnim ratnim, upravnim i pravosudnim temama. U sporu s Mađarima povjereno mu je pisanje načela za pomirenje. Malo je imao vremena za filozofiranje o demokratskim temeljima države i prava.

Potom je u listopadu 1848. pjesnik bio imenovan za »nadzirelca« opće sigurnosti za »grad Karlovac, 'sa vlastju također nad Banijom'«. U vrijeme tiskanja *Političkih iskrica* 16. prosinca 1848. uputio mu je namjesnik banske časti Mirko Lentulaj poziv u Odbor za djelovanje u bojnom odsjeku Banskog vijeća. Mala je vjerojatnost da je u takvim okolnostima u banovu 'glavnom stanu', potom kao »nadzirelca« za grad Karlovac i Baniju u Odboru za opću sigurnost ili naposljetku u Odboru za djelovanje u bojnom odsjeku Banskoga vijeća, u koji ga je pozvao banski namjesnik,¹⁹ Mažuranić pisao onako oštro protiv bečkoga centralizma i 'porodničara' ministra Franza Stadionara.

Kada je slobodni ustav »zadavljen«, jedini je Mažuranić iz cijeloga kruga dobio državnu službu iz ruku onih koji su postavili oktroirani ustav i apsolutizmom dokinuli svaki pokušaj federalizacije Monarhije. Prvo je predvodio deputaciju koja je išla u Beč prosvjedovati protiv nametnutoga ustava. U izaslanstvu su uz njega bili Ambroz Vranyczany, Ivan Kukuljević i Franjo Žigrović. Iz pjesnikovih pisama iz Beča u travnju 1849. iščitava se politička neizvjesnost, »stvari se zamršuju svaki dan sve više. A kako i kada će se razmrsiti, to neka Bog zna.«²⁰ Njegove riječi više odaju zdvojnost i želju za odlaskom iz političke arene. Nema ni traga sjaju velikih ideala ni upiranja u načela ljudskih sloboda i pravedna uređenja političke zajednice.

Moguće je da su se tijekom 1848. i Mažuranić i Starčević protivili političkoj težnji da se sve kompetencije u državi usredotoče u rukama središnje vrhovne vlasti te da su zagovarali autonomiju pojedinih dijelova Monarhije. Međutim Mažuranić je uskoro dospio u službu iste vrhovne vlasti te se našao u Beču kada se je započela provoditi politika *centralizacije* – kao zamjenik generalnoga prokuratora i državni nadodvjetnik pri Ministarstvu pravosuđa za vrijeme upravljanja liberalnoga ministra Antona von Schmerlinga (1805–1893), koji je imenovan 25. srpnja 1849. Njegov je politički patron Schmerling ubrzo podnio ostavku na mjesto ministra pravosuđa već 1851. Ali kada je nakon pada apsolutizma 13. prosinca 1860. postavljen za ministra unutarnjih poslova nametnuo se kao gorljivi provoditelj centralizacije Austrijskoga Carstva kao jedinstvene

¹⁸ Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 87 et seq. Živančević je nasuprot Šidaku uspio dokazati svoju »raniju pretpostavku da je Mažuranić bio na frontu«, *slavodobitno* ukazujući na dokumente koje je pronašao u obiteljskom arhivu.

¹⁹ Id., p. 88.

²⁰ Id., p. 90 et seq.

države s parlamentarnom vladom. Mažuranić je opet u Schmerlingovu resoru pri Državnom ministarstvu imenovan na dužnost predsjednika *Kraljevskoga dvorskog dikasterija za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju* 1861, a potom je postao i dvorskim kancelarom 1862. Upravo je Schmerlingova ostavka 26. lipnja 1865. bila uvod u decentralizaciju i ustavne reforme u Monarhiji koja uskoro postaje dvojna. Mažuranićevu izraženu *sklonost centralizaciji* uprave i ustroja vlasti, koju je uporno kasnije zagovarao i u reformama dok je bio na banskoj dužnosti, Dalibor Čepulo dovodi u svezu s onim što je prihvatio još »pedesetih godina«, dakle za vrijeme prvoga bečkoga službovanja i Schmerlingova utjecaja.²¹ Ako je Mažuranić autor *Političkih iskrica*, onda je u kratko vrijeme načinio posvemašnji zaokret i djelovao suprotno onomu što je pisalo u aforizmima. Od oštra kritičara centralizacije preokrenuo se u njezina vatrena pobornika.

Naposljetku, valja spomenuti još jedan ne posve beznačajan argument. Mažuranić je praktičan i pragmatičan, rjeđe se upušta u razmatranje o naravi i biti stvari. Kada govori ili piše, ima pred očima u pravilu jasan cilj i svrhu, a često i neposrednu primjenu i korist. Znatno je manje posezao za formom općih teoretskih rasprava od Starčevića kojemu je na srcu filozofija i razmišljanje o načelima. U *Poslanici pobratimu D. M. u B.* Starčević je opisao kako je njemu najdraže baviti se filozofskim razmatranjima i znanošću života:

»Ti znaš, da se ja najvolim mudroslovljem zabavljati, to bo je najlakša za me stvar, jer je ova znanost usadjena u srcu i u umu čovječjem, pa je tu treba tražiti i iz kojekakvih gromača izkapatii.«²²

Praktični odvjetnik i državnik manje je sklon pukoj zabavi u mudroslovnim ogledima.

²¹ Dalibor Čepulo, »Ivan Mažuranić (1814. – 1890.)«, u: *Liberalna misao u Hrvatskoj. Prilozi povijesti liberalizma od kraja 18. do sredine 20. stoljeća*, uredili Andrea Feldman, Vladimir Stipetić i Franjo Zenko (Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2000), p. 60: »No opredjeljujući se za strogo centralistički model ustroja državne uprave Mažuranić je odstupio i od njemačkih ideja pravne države i od hrvatskih tradicija municipalnog uređenja prema kojem, u duhu 'napretka' i inače nije bio osobito sentimentaln, unatoč značaju i važnosti te tradicije. Organizacija upravnog aparata iz 1874. – za koju se Mažuranić posebno borio sa Središnjom vladom koja je inzistirala na zadržavanju tradicionalnog županijskoj ustroja – bila je postavljena prema austrijskom modelu uprave iz pedesetih godina koji se pokazao vrlo učinkovitim, a koji je Mažuranić vrlo dobro poznao. Takvu upravnu organizaciju Mažuranić je smatrao jednim od ključnih oslonaca<...> Sklonost centralizaciji je pokazana i kasnije, pri uobličanju Zakona o gradskim općinama.«

²² Ante Starčević, »Poslanica pobratimu d. M. u B.«, u: Ante Starčević, *Izabrani politički spisi*, priredio Dr. Blaž Jurišić (Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1943), p. 325. Usp. o Starčevićevoj »etici kao znanosti života« u: Pavo Barišić, *Filozofija prava Ante Starčevića* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1996), p. 65 et seq.

2. U Starčevića prevladavaju razlozi za

Osnovna je poteškoća u utvrđivanju autorstva pojedinih Starčevićevih tekstova u ranom razdoblju što su mnogi rukopisi tijekom premetačina i zapljena nestali. Oduzimani su izvornici kako objavljenih tako i neobjavljenih radova. U svojem *Izjavljenju*, koje je tiskao u časopisu *Neven* pod nadnevkom 19. lipnja 1854, Starčević navodi brojne naslove opsežna književnog rada ostvarenog u razdoblju od 1848. do prvih godina apsolutizma. Osim *Rečoslovice*, koju je pripremao, ali nije objavio, spominje niz zanimljivih naslova uglavnom književnoga, ali isto tako esejističkoga i povijesnoga žanra. Kerubin Šegvić ukazuje na znatnu vrijednost navedenih djela, tvrdeći kako su već ona bila dovoljna »da mu ostave trajno mjesto u povijesti naše preporodne književnosti«. Međutim žali nad činjenicom što su ih *neprijatelji pokrali*:

»Za brojnih istraga i premetačina, odnesoše mu rukopise. Tako smo izgubili gotovo sve, što nije bilo u svoje doba izdano. Pukom srećom sačuvao se je od trih izvornih njegovih igrokaza ipak jedan (Selski prorok), a za ona dva prevedena ne znamo im ni ime.«²³

Kao što u ostavštini ili arhivima nema tragova spomenutih netiskanih djela, tako nisu sačuvani ni izvorni rukopisi koji su objelodanjeni u *Slavenskom Jugu*, *Danici* ili *Nevenu*. Mala je vjerojatnost da bi se autorstvo moglo potvrditi otkrićem izvornika.

Razlog koji dovodi u dvojbu tezu o Starčeviću autorstvu *Političkih iskrica* vezan je uz uvid da u *Slavenskom Jugu* »nije bilo uobičajeno potpisivanje lažnim inicijalima«. ²⁴ Međutim Tomislav Markus primjećuje kako je bilo članaka koji su potpisivani »pseudonimom«. Još više nedoumica izaziva okolnost što je u vrijeme objavljivanja *Političkih iskrica* u istom broju objavljen pod istim akronimom A. Z. u tri nastavka kritički članak s komentarom o zakonu kojim se ograničuje sloboda tiska. Uredništvo je izbjegavalo objavljivati dva »značajnija članka istog autora«. Markus smatra da su ta dva spisa stilski posve različita. Iz toga bi se moglo zaključiti kako je pod jednim akronimom objavljivalo više autora. Je li jedan od njih mogao biti doktor filozofije iz Like, ostaje otvoreno.

Dok je za Mažuranića vidljiva bliskost s urednicima *Slavenskoga Juga*, postavlja se pitanje u kakvu je Starčević bio odnosu s političkim krugom okupljenim oko prvoga oporbenog glasila u Hrvatskoj. Je li uopće surađivao priložima u tom buntovnom i ozloglašenom listu? Na to pitanje slijedi potvrđan odgovor koji može poslužiti kao važan argument u prilog autorstvu *Političkih*

²³ Kerubin Šegvić, *Dr. Ante Starčević* (Zagreb: Tiskara Hrvatske stranke prava d. d., 1911), p. 60.

²⁴ Markus, o. c., p. 171.

iskrica. Starčević je bio suradnik u istom glasilu gdje je u br. 34 od 22. listopada 1848. objavio putopis *Iz Like*. Napis je objavljen pod vlastitim monogramom A. S. Urednici su s velikim poštovanjem prema autoru i njegovu peru objavili iznimno oštre i razorne kritičke opaske o stanju u vojničkoj krajini, oslonjene na autentična svjedočanstva iz Like. U podrubnim uredničkim primjedbama ublažuju preoštre spisateljeve ocjene o tomu kako nema dovoljne zastupljenosti graničara u Saboru, odnosno kako oni koji su među zastupnicima ili šute ili rade protivno dobru puka.

Međutim kada autor iskazuje nakanu nastaviti češće objavljivati svoje priloge u glasilu koje je *svemu i svakome slijepo i gluho*, držeći se samo *istine*, te čiji su novinari hrabri i ne boje se *pasti u nemilost* nekih ljudi »zato, što ih pred svijetom onako risaju, kakovi jesu«,²⁵ uredništvo iskazuje neskrivenu naklonost i radost što će imati takva suradnika. Sa simpatijama izriče pohvalu autorovu vještom peru. Uvjerava ga kako urednici i novinari ne će uzmicati pred objelodanjivanjem istine makar ih to stajalo milosti ljudi o kojima je riječ. Putopis *Iz Like* vrvi snažnim i jakim metaforama i usporedbama koje odaju iznimnu erudiciju pisca te poznavanje pravne i političke problematike svojega vremena. U sadržajnom smislu blizak je izričaju *Političkih iskrica* pa će se kasnije pobliže upozoriti na pojedina slična razmišljanja i prispodobe.

Putopis donosi manje poznatu informaciju koja je bila prilično zanemarena u dosadašnjim opisima Starčevićeva životnoga puta. Obrazlažući neravnopravnu zastupljenost graničarskih predstavnika u Saboru, spisatelj na dva mjesta izrijekom spominje vlastitu nazočnost saborskim raspravama. Na prvom mjestu svjedoči o dvojama koje su kod njega potaknuli saborski poslovi: »Ali, kada sam se kod našega sabora u Zagrebu bavio, nisam ti mogao na nijedan način tu zagonetku riješiti: zašto je tako malo prostih graničarah među zastupnicima, a zašto i njihova gospoda oficiri, ili ništa negovore, ili za narod, koga zastupaše, zlo i naopako rade.« U drugom dijelu opisuje kakav je dojam na njega ostavila rasprava jednoga graničarskoga zastupnika: »Sabor je onaj prošao, ili bolje, odgodjen je za koje vrieme, samo vidite, koliko je upliv imao u njega narod onaj, koj ga najvećma potrebuje, i na koga se nieka gg. želeća svoju neljudsku, sdvojenu-svrhu postići pozivlju kao g. M. koj je za moga kod sabora prubitja pèrvi i poslednji između graničarskih častnikah zajedno exordium i epilogum dvomu govoru stavio.«²⁶ Pisac je očito uočio nesklad između potreba puka i onih koji bi ih trebali zastupati.

Tvrđnje nepobitno dokazuju kako je mladi doktor filozofije u nekom svojstvu očito bio prisutan na saborskom okupljanju 1848. Ni Kerubin Šegvić ni

²⁵ ***, »Iz Like od A. S.«, *Slavenski Jug* 1/34 (1848), 22. listopada 1848, p. 135.

²⁶ Ibid.

Josip Horvat, koji je detaljno prikazao stavove izložene u putopisu *Iz Like*, ne pridaju dovoljnu pozornost utjecaju koji je imala nazočnost na saborskoj sjednici. Horvat samo navodi kako se 5. lipnja 1848. kada se sastao hrvatski sabor učeni mudroslovac iz Like već nalazi u Zagrebu, »slijedi iz bliza događaje, prati saborska vijećanja i jamačno čeka rješenje svoje molbe za profesuru«. ²⁷ Molba za profesuru došla je na red tek sljedeće godine. Puno je važnije uočiti kako je Starčević u vrtlogu političkih zbivanja bio prisutan i s velikim zanimanjem pratio žive rasprave u Saboru. Njegov putopis *Iz Like*, zatim aforizmi *Političke iskrice*, ako su njegovi, kao i ostali književni, jezikoslovni, filozofski i politički spisi očito svjedoče kako državnički početak mladoga doktora filozofije nije vezan tek uz članke objavljene u *Pozoru* 1860, *Predstavke Riječke županije* i govore u Saboru iz 1861. nego izvire u punom opsegu već s prevratničkim zbivanjima 1848.

Nadalje ne samo što je putopisac iz Like surađivao sa *Slavenskim Jugom* nego je bio prijatelj s barunom Dragutinom Kušlanom. Kada se 1849. natjecao za mjesto profesora filozofije na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu, vijest o potpisanom dekretu o imenovanju u Beču brzojavio mu je upravo glavni urednik oporbenoga glasila, kako ga Josip Horvat označuje, »njegov prijatelj barun Kušlan«. ²⁸ Politički krugovi u Hrvatskoj sredinom stoljeća nisu bili nepregledni. Kušlan je bio blizak i s Mažuranićem i sa Starčevićem. Odatle možemo protumačiti srdačnu naklonost s kojom urednici *Slavenskoga Juga* uvrštavaju putopis *Iz Like* novoga suradnika i pozdravljaju njegovu najavljenju suradnju. Očito ga dobro poznaju i podupiru njegovo jezgrovito i otvoreno pisanje o aktualnim pitanjima. Na toj osnovi mogli su mu povjeriti pisanje o osjetljivim političkim temama pod pseudonimom *A. Z.*

Postavlja se jednako tako pitanje je li Starčević mogao biti pisac *Političkih iskrica* s obzirom na prethodni opus. Što je prije toga objavio? Kvalificira li ga dotadašnje stvaralaštvo za autorstvo tako zahtjevna spisa za koji se smatra kako ga u Hrvatskoj toga doba nije ima tko napisati osim Ivana Mažuranića? Zanimljivo je u odgovoru na ta pitanja poći od tvrdnje samoga Josipa Horvata koji je napisao u svojoj monografiji kako je u tom razdoblju filozof iz Like pisao uvažena djela na različitim područjima stvaralaštva:

»Starčević kao da je na raskršću, ne može se konačno odlučiti bi li se posvetio publicistici, novelistici, književnoj kritici, filozofskom eseju, kazalištu ili znanosti; a i pred znanostu još je u dilemi: privlači ga jezikoslovlje, disciplina koja u one godine stiže izraziti politički prizvuk, ili povijest, koja ga najviše mami.« ²⁹

²⁷ Horvat, *Ante Starčević*, p. 87.

²⁸ Ibid.

²⁹ Horvat, *Ante Starčević*, p. 106.

Okušavajući svoje pero u raznorodnim ograncima književnog djelovanja, načinio je oglede koji izazivaju veliko zanimanje i uvažavanje sve do danas te svjedoče o »rijetko snažnom talentu, ogromnoj načitanosti, neumoljivoj logici, nezavisnom, smionom misliocu, pronicavom, katkad okrutnom hladnom daru promatranja«. Pridoda li se takvoj nadarenosti neumorna marljivost, dobiva se ne samo *najplodniji* nego i *najoriginalniji* hrvatski pisac u godinama nakon revolucije: »Po svojem književnom radu od 1849. pa do konca 1853. Ante Starčević najplodniji je, ali i najoriginalniji hrvatski pisac uz Mirka Bogovića.«³⁰ Dakle, iz navedenoga proizlazi kako je isti svestrani i originalni pisac bio očito dovoljno kvalificiran i za autorstvo *Političkih iskrica*.

Jedno od sljedećih pitanja koje se logično nameće glasi: Može li autor u životnoj dobi od 25 godina pisati tako sadržajne, stilom zahtjevne i porukama nadahnute aforizme? Ima li on predznanja u pravu, povijesti, filozofiji i politici koja ga osposobljavaju za takvo što? Pred sličnom zagonetkom nalazio se Josip Horvat kada je komentirao Starčevićeve filozofske oglede objavljene u *Obćem zagrebačkom koledaru za godinu 1850*. Kao i *Slavenski Jug*, kalendar je objelodanjen kod knjigotiskara Lavoslava Župana, a urednik je bio Vladislav Vežić. Zaključak je Horvatove podrobne raščlambe bio jednoznačno potvrđan: Starčević je zreo i formiran autor koji u to doba kao rijetko tko u Hrvatskoj umije pisati na uzvišenoj razini o filozofskim temama. Ilustrirao je to na primjeru lucidnih razmišljanja tiskanih u dva sjajna ogleđa: *Detinstvo, muževnost, mladost i starost* i *Starost*.³¹ Horvat navodi kako su to »prva dva eseja u modernoj hrvatskoj književnosti, pisana na način, moguće čak nadahnuta Montaigneovim djelom, filozofsko-psihološke studije u kojima pisac razmatra

³⁰ Horvat, *Ante Starčević*, p. 106 et seq.

³¹ Mirjana Gross, *Izvorno pravaštvo* (Zagreb: Golden marketing, 2000), p. 47: »Nije to obično umovanje o fazama ljudskoga života nego izraz činjenice što se Starčević intenzivno bavio pojmom i problemima naroda. Prema romantičkom učenju narod-osoba ima svoju biografiju kao čovjek pojedinac, a postiže zrelost kada postaje svjestan sam sebe i shvati svoju misiju. Starčević je htio spoznati u kojoj je životnoj dobi njegov vlastiti narod. Iako to ovom prilikom nije jasno rekao, može se naslutiti njegovo uvjerenje da je hrvatski narod još daleko od zrelosti. Pripisujući cijelim kontinentima i nekim profesionalnim grupama i društvenim slojevima osobine određene životne dobi, bio je uvjeren da 'srednji stališ', tj. građanstvo, ima značaj mladosti ili muževnosti. Seljaštvo 'navlastito kod nas u vekovitom je detinstvu'. Čini se dakle da je Starčević htio objaviti svoj nauk najprije inteligenciji 'srednjega stališa', koja bi zatim imala zadaću odgajati seljake kako bi cijeli narod postigao zrelost. Posebno ga se dojmila starost koja je dijelom simbolizirala feudalno društvo, mogućnost nasilnoga zaustavljanja razvoja. No mladi Starčević, koji je za svoje sljedbenike uskoro postao 'Stari', dakle učitelj, pretpostavljao je ipak da iskustvo starosti može mladićima bolje pokazati put ako je usmjereno prema napretku, prema 'svarsi obćeg blagostanja, tj. slobode, jednakosti i bratstva'. Zato isticanje lozinke Francuske revolucije valja razumjeti kao nagovještaj da i hrvatskome narodu pripada pravo na slobodu u obitelji naroda.«

različita doba ljudskoga života, njihovu psihologiju i značenje u povijesti, u političkom, socijalnom i općenito kulturnom životu čovječanstva.³²

Tematika životnih doba omiljen je predmet promišljanja filozofa od antičkih stoika i Starčeviću bliska Cicerona, koji je posvetio raspravu temi starosti, do novovjekovnih autora koji su mogli poslužiti kao uzor poput Montaignea, Montesquieua, Rousseaua, Herdera i Hegela. Stoga Horvat zaključuje kako je već u eseju o starosti izašla na vidjelo »potpuna, dozrela osobnost Ante Starčevića«. U sadržaju oglada vidljiv je zacijelo »i sav budući Starčević, dubok i slobodan mislilac, smion do drskosti, čovjek krutih ali ustaljenih nazora – nevjerojatno je da je to pisao Starčević u dvadeset i šestoj godini svoga života! –, pisac-borac koji u svoje djelo stavlja sve svoje bivstvo.« Ne samo što je dozreo i promišljen pisac, nego je već od tih filozofskih razmatranja krenuo misaonom stazom kojom je hodio do kraja života. Kako sam kaže, njegova je misao vodilja bila »pokazati čitatelju istinu i neistinu, ružno i zlo, plemenito i sramotno, korisno i škodljivo, pravo i krivo.«³³ Horvat u tom ogledu uočava kako filozof iz Like »otkriva svoje osvjedočenje ne brineći se da li će svojim otkrićem koga zgoditi. On upravo ide za tim da zada bolan udarac, nesmiljena ironija, oštar sarkazam ostat će njegovi instrumenti borbe.«³⁴

Valja napomenuti kako su Starčevićevi ogledi u *Koledaru* objavljeni bez navođenja imena spisatelja i dugo im nije bilo poznato autorstvo. Tek je početkom 20. st. povjesničar hrvatske književnosti Branko Vodnik (Drechsler) (1879–1926) ustanovio autorstvo, dokazujući kako »u ovo doba mi nemamo drugog pisca, koji bi ove teme umio ovako obraditi. Jezik, stil, shvaćanje historije, simpatija za određena lica iz historije, ironija, silni aforizmi, liberalizam, te prelazi u satiru, potpuno omalovažavanje žene, sve su to obilježja ovih članaka, što odaju pero Starčevićevo.«³⁵ Što je rečeno za navedena »prva dva eseja u hrvatskoj književnosti« iz *Koledara*, na isti se način može prenijeti i za nekoliko mjeseci ranije tiskane članke i aforizme u *Slavenskom Jugu*. Na sličnim temama Starčević je očito već tada posvjedočio svoju spisateljsku zrelost za pisanje i obradbu najznatnijih političkih tema.

Zanimljivo je osvrnuti se na tekstove što ih je mladi autor napisao prije javljanja u *Slavenskom Jugu*. U Gajevoj *Danici horvatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj* tiskane su mu 1845. četiri pjesme i jedan članak. O vrijednosti pjesama svjedoči činjenica što je jedna otisnuta na naslovnici lista kao neka vrsta načelne

³² Horvat, *Ante Starčević*, p. 107.

³³ Id., p. 114.

³⁴ Id., p. 113 et seq.

³⁵ Dr. Branko Drechsler, »Dr. Ante Starčević. Književna studija iz doba apsolutizma Bachova«, *Hrvatsko kolo* 7 (1912), pp. 355–408.

ili programske objave. Prvi izričaji u stihu objavljeni su pod pseudonimom A. V. Rastevčić, što predstavlja anagram imena Starčević. Slijedio je uzor već afirmiranoga pjesnika Ivana Mažuranića, koji je također započeo objavljivati pod pseudonimom. Književni povjesničari smatraju kako Starčevićeve pjesme ne zaostaju za prosjekom stihova istaknutijih pjesmotvoraca toga doba. Prva je pjesma pod naslovom *San i istina* tiskana u 15. broju *Danice* 12. travnja 1845. Druga je objavljena u sljedećem broju na naslovnoj stranici kao prigodnica kraljevu jubileju i nosi naslov *Věrni podložnici premilostivomu svomu kralju Ferdinandu V. na 19. travnja 1845*. Pjesma *Dva sunca* objelodanjena je dva mjeseca kasnije, u 26. broju *Danice* 28. lipnja 1845. Članak »Nešto o pirnih običajah u Lici« tiskan je u 35. broju *Danice* 30. kolovoza 1845. Prema značenju toga članka Horvat uzdiže Starčevića u red prvih »prozaista hrvatskoga prepорода«.³⁶

Iste je godine objavljena u *Danici* broj 48 od 29. studenoga 1845. pjesma *Tužba* u kojoj se pjesnik žali što mu i svjetlost samoga Sunca potamni pred nevoljama u koje ga zavi nesretna ljubav prema ženi. Komentirajući tu pjesmu, Šegvić čini usporedbu forme s Mažuranićevim izričajem:

»Da je pjesnik nasljedovao dubrovačke trubadure, ne samo u formi nego i u sadržaju, to je jasno. Svaki stih je jedna reminiscencija iz Držića ili Menčetića i onih kasnijih pjesnika iz petnajestoga i šestnajestoga vijeka naše dalmatinsko-dubrovačke literature. Dakle nije samo Mažuranić znao oponašati dubrovačke pjesnike, eto se je našao mladić gimnazijalac, koji ne zaostaje u oponašanju naših klasika ni za samim ženijalnim popuniteljem 'Osmana'.«³⁷

Time se Starčević pridružio nizu hrvatskih pjesnika koji su se poput Mažuranića, Preradovića, Mihanovića, Demetra i drugih oslanjali na dubrovačku književnu baštinu.

Nakon odlaska na studij u Peštu mladi bogoslov nastavlja s bavljenjem književnošću i objavljuje pjesme u *Zori Dalmatinskoj*. Dvije pjesme, tiskane u glasovitom zadarskom listu u kojem objavljuje i njegov stric Šime Starčević, smatraju se posljednjim njegovim lirskim stihovima. Jer kada je kasnije pisao u stihovima političke pamflete ili satiričke prigodnice, obično pjevane na način narodne pjesme, u desetercu, nije se više vraćao na lirske teme. Prijelaz je vidljiv već u tim pjesmama u kojima umjesto dubrovačkoga sloga poseže za oblikom narodnoga deseterca. Stihovi su doduše lirski, ali su teme povijesne; tako već tada s 23 godine zasijeca u tematiku koja će ostati ključna do kraja njegova stvaralaštva, a to je pitanje *hrvatskoga državnoga prava*. U pjesmi *Ličanin*

³⁶ Horvat, *Ante Starčević*, p. 72 et seq.

³⁷ Šegvić, *Dr. Ante Starčević*, p. 26.

Zori Dalmatinskoj tiskanoj u prvom broju glasila za to godišće 5. siječnja 1846. »skicira prve lozinke hrvatskoga prava u hrvatskoj Dalmaciji. Jer tamo: *Noć još tamna svigdie vlada, i tmina.*«³⁸ Potpis uz anagram imena donosi i oznaku podrijetla: *A. V. Rastevčić-Žitničanin*. Sljedeći broj *Zore Dalmatinske* donosi spjev pod naslovom *Podèrtini Solina* u kojemu odišu romantični prizori i osjećajnost izazvana pogledima na slavnu prošlost. Kako je navedeno u popratnoj bilješci, tiskan je samo ulomak iz veće vjerojatno nedovršene epopeje posvećene nekadašnjem sjaju i slavi Ilirije. Horvat smatra kako je to formalno »najdotjeranija Starčevićeva pjesma, koja u nekim stihovima ima byronovske ugođaje, a u nekima utičaje najljepše narodne lirike. Kao Bayronov 'Child Harold' sred ruševina rimskoga Koloseja snatri Starčević nad podrtinama Solina.«³⁹ U romantičnom ozračju pjesnik tuguje nad propašću Solina, krune Ilirije.

Prvo djelo koje je Starčević objavio pod svojim imenom bila je pjesma *Odziv od Velebita*. U potpisu nosi i oznaku podrijetla autora koji nastupa kao nezavisan pisac – od *A. V. Starčevića, Ličana*. Ispjevana u izvornom duhu narodne pjesme, tiskana je na prvoj stranici 20. broja *Danice* 5. svibnja 1848. Potaknut prevratničkim gibanjima u Europi pjesnik iskazuje uzvišeni zanos i ushit nad započetim ujedinjenjem vlastite domovine i hrvatskoga puka. U stihovima pršte slobodarski osjećaji i probudene nade u pravdu i jednakost. Ne manjka ni osude one gospode koja gubi povlastice i slatkim opsjenama želi pridobiti puk da ga zadrži u okovima neslobode. Veliča hrvatskoga ujedinitelja bana Jelačića, koga opjevava, slavi i blagoslivlja sva Hrvatska, malo i veliko. Slični motivi dadu se razaznati i u tekstovima u *Slavenskom Jugu*, jednako u putopisu *Iz Like* kao i u aforizmima *Političke iskrice*.

I Mažuranić i Starčević pisali su u žanru aforizma. Međutim Starčević je taj oblik izražavanja u jezgrovitim izrekama još više razvio od epskoga pjesnika i ugradio u temelje svih svojih djela, od ogleđa i rasprava do predstavaka i govora. Upravo je u to vrijeme započeo sustavno prikupljati narodne izreke i slagati raznovrsne aforizme ćudorednoga i povijesnog sadržaja. Nešto je objavljeno u spomenutom *Obćem zagrebačkom koledaru za god. 1850*. Znatno više aforistične građe priredio je u vlastitom *Hrvatskom kalendaru za prostu godinu 1858*. Evo nekoliko primjera jezgrovitih mudrih izreka: *Siromah je zabačen makar i plemić bio.* – *Najbolje u zlu društvu: mučati.* – *Terpi dobrovoljno, dok si ne možeš pomoći.* – *Pošten muž na poštena nemerzi.* – *Nuždi je sve podložno.* – *Krepost je najlepše oružje.* – *Lep glas u tmini dobiva vlastitu sjajnost.* – *Gde valja zakon, valja i narod.* – *Nesloga deržavljana, za nepriatelja je dobitje.*⁴⁰

³⁸ Horvat, *Ante Starčević*, p. 75.

³⁹ *Ibid.*, p. 76.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 170 et seq., p. 34 et seq.

Sklonost prema prikupljanju i obradbi narodnih izreka kao i pisanju vlastitih aforizama stekao je Ante već u mladosti od strica Šime te je gajio to umijeće cijeloga života. Kao svećenik blizak narodu i zaljubljenik u baštinu stric je neumorno pribirao pučku mudrost, bilježeći narodne poslovice kao štivo u glasovitoj *Ričoslovcici* i pišući vlastita poučna čudoredna i vjerska razmišljanja.

Samotnik iz Like često naglašava svoju sklonost prema razmatranju *naravi stvari*, umovanju odnosno filozofiranju. Na duhovit način o svojem bavljenju prvim počelima stvari u dokolici pisao je u spomenutoj *Poslanici pobratimu D. M. u B.*, tiskanoj u nastavcima u časopisu *Neven* tijekom 1852. i 1853. godine:

»Plato bi rekao: da su sve druge stvari samo igraria, a da je najmučnije: naučiti ljude kako treba živiti.«⁴¹

Iz toga je Starčević vlastitu filozofiju razvio kao svojevrsnu znanost života.

Ključni Horvatov argument za zaključak da je autor aforizama Mažuranić »po klasičnom stilu, jezgrovitosti, mirnoći, kojom su pisane«, odnosno da je »između suvremenika jedini on umio tako pisati«, mogao bi se s jednakim pravom primijeniti i na Starčevića. Vidljivo je zacijelo kako oba autora njeguju klasičan stil i jezgrovitost u izričaju. Jedino se ne slažu u *mirnoći*. Mažuranić je očito imao neobičnu moć mirnoga svladavanja, sposobnost koja mu je otvorila put prema mnogim složenim državičkim dužnostima. Kao pisac demonstrirao je iste 1848. godine u programskom spisu *Hèrvati Madjarom* kako se politički pamflet može napisati kao »prava diplomatska nota, pisana s puno takta, ali energično i beskompromisno kad su u pitanju stare pravice«.⁴²

Nasuprot tomu, Starčević nema mira, on iskri i sijeja, iz njegova pera pršti od žestine. Svaljiv je poput strica Šime. Nije zato volio umijeće staraca, diplomaciju, kako ju je prikazao u istoimenom ogledu objavljenom u *Pozoru* 1860. Zato je način pisanja *Političkih iskrica* bliži žestini Starčevićевой nego mirnoći Mažuranićevoj; one su ogledni primjer teksta u kojemu nema diplomacije i pomirljivosti. Iz aforizma u aforizam, po uzoru na velike francuske pamfletiste poput Lammenaisa, prelijevaju se i gomilaju udari i povici sad na centralizam, sad na vladara po milosti Božjoj, sad na pohlepu sve do slutnje o udavljenju ustava. Matoš je u jednoj rečenici portretirao sukus Starčevićeva aforističnoga stila: »Pišući ožeto i sentenciozno kao njegov Tacit, zna biti taman i nejasan kao taj osvjetnik rimskog poniženog ponosa.«⁴³ Iskrice su pisane sažeto

⁴¹ Ibid., p. 62. O Starčeviću kao »učitelju života« v. autorovu monografiju *Filozofija prava Ante Starčevića* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1996), pp. 86–88.

⁴² Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 84.

⁴³ Antun Gustav Matoš, »Dr. Ante Starčević«, u: *Putopisi, kritike i eseji*, uredio Dubravko Jelčić (Rijeka: Tiskara Rijeka, 1990), p. 301.

i sentenciozno, iz njih progovara klasična misaonost i traženje pravne zaštite nejakih, ali ne odsijevaju klasičnu zarubljenost i mirnoću.

Upravo izgradnju takva klasična stila u razdoblju od 1846. do 1848. prepoznao je Horvat u svojem monografskom portretu Starčevićeva stvaralaštva. Uočio je osebuju stilsku izravnost i tvrdoću koju donosi njegov izričaj:

»Kroz dvije se godine Starčević ne javlja u književnosti. A kad će se opet javiti, prozborit će sasvim drugi čovjek, peštanski klerik prometnut će se u muža, kojemu će mladenačke crte postati krute, riječ smiona, izravna, kao u strica Šime mu je ‘ruka teška, pero tvrdo, rič debela i govor neugladjen’.«⁴⁴

Nema dvojbe, autor *Političkih iskrica* odgovara takvu opisu smiona i izravna pisca koji piše teškom rukom, tvrdim perom, debelom riječi i neuglađenim govorom. Međutim ta neuglađenost nije u stilu pisanja koji je klasičan nego u načinu na koji izbjegava diplomatsko uvijeno kazivanje. Autor je kinički neuglađen zato što stvari naziva pravim imenom i istinu kazuje u lice. Često je u govorima ponavljao frazu kako voli šutjeti, ali kada govori, tada stvari naziva pravim imenom. Tako je u jednom govoru od 8. listopada 1881. uzvratio predsjedavajućem u Saboru na primjedbu kako je u žestini upotrijebio nepristojnu prisposobu sljedećim riječima:

»Ja sam se od detinstva naučio svaku stvar zvati njezinim pravim imenom. Od toga načela i običaja, kad bi i mogao, ja neću za ničiju volju odstupiti, nego ili ću govoriti iskreno, kako mislim, ili, ako to nije dopušteno, ja ću mučati.«⁴⁵

Takav način izravna govorenja u politici, a pogotovu u diplomaciji, može se činiti nepristojan i neuglađen. No radi se o izricanju istine, temeljnoj ljudskoj kreposti i mudroslovnom idealu.

Zaključno, aforistični niz obiluje sintagmama i misaonim konstrukcijama koje se mogu prepoznati u djelima i jednoga i drugoga autora, ali prema brojnim usporedbama i uvidima na koje ćemo dijelom ukazati više se ponavljaju u Starčevićevim predstavkama, govorima, poslanicama i člancima. *Političke iskrice* očituju više ideje iz djela koja je Starčević čitao i proučavao – od grčke i rimske klasike do Machiavellija i Rousseaua. Metafora s milijunima »zizajuće hrpe« koja promatra ministarski politički igrokaz svojom izravnošću i ironijom odaje Starčevićev stil. Kritika formule vladara po milosti Božjoj ne pojavljuje se u Mažuranića, a predstavlja opće mjesto i nit vodilju u Starčevićevim tekstovima i govorima.

⁴⁴ Horvat, *Ante Starčević*, p. 77.

⁴⁵ *Djela Dra. Ante Starčevića* (Zagreb: Odbor Kluba Stranke prava / Tiskara Antuna Scholza, 1894), knj. I, p. 194. U daljnjim bilješkama: *Djela*.

3. Filozofsko-pravna raščlamba Političkih iskrica

Sadržaj *Političkih iskrica* može se tematski raščlaniti u nekoliko misaonih cjelina u kojima se razmatraju temeljna pitanja filozofije prava i politike: *svrha prava i države, pravna država i vladavina prava, ustavna vladavina i kritika centralizma, ljudska prava i slobode, vladavina puka i javno mnijenje*. Prema toj raščlambi slijedi pregled sadržaja aforizama uz kratke popratne komentare i prigodne usporedbe s nazorima Mažuranića i Starčevića u drugim njihovim djelima.

Političke iskrice preuzete su u izvornom pravopisu i uz navođenje rednoga broja zbog jednostavnije orijentacije. Valja napomenuti da je u izvornom tekstu u *Slavenskom Jugu* došlo do pogreške u rednim brojevima tako što su dvaput tiskani redni brojevi 11 i 12. Otuda se u izvorniku pojavljuju ukupno 22 umjesto 24 iskrice. U sljedećem tekstu ispravljena je ta tiskarska pogreška.

3.1. Svrha prava i države

Opće refleksije o svrsi prava i države, o političkoj antropologiji i naravi vladavine provlače se u nizu iskrica. U ovoj tematskoj cjelini izdvojeno je nekoliko aforizama u kojima ta piščeva sklonost razmatranju naravi stvari posebice izlazi na vidjelo. U središtu je promišljanja narav odnosa između političke zajednice i pojedinca, bît i ustroj vladavine, izvor i svrha primjene sile, zadaća prava i uloga pravednosti.

S obzirom na to da su aforizmi pisani 1848. godine, logično je postaviti pitanje: Tko su u tom prevratničkom dobu u Europi vodeći pisci aforističnoga žanra koji su mogli utjecati na izričaj pisca? Jedno je ime već bilo navedeno u potpisu izreke na naslovnici *Slavenskoga Juga*. Riječ je o znamenitom francuskom filozofu, političkom teoretičaru, piscu popularnih političkih pamfleta *de la Mennaisu*, punim imenom *Hugues-Félicité Robert de Lamennais* (1782–1854). Lamennais je i u političkom prevratu 1848. igrao značajnu ulogu kao izabrani zastupnik Pariza u Ustavotvornoj skupštini, načinio je i jedan prilično radikalni nacrt ustava koji nije prihvaćen. Njegova zbirka političkih aforizama *Riječi jednoga vjernika* (*Paroles d'un croyant*), objavljena 1834, kao i niz drugih popularnih publikacija ogledan su uzor kritike okoštalog društvenog poretka koji je šibao *urotu kraljeva i svećenstva protiv puka*. Za intelektualni krug okupljen oko *Slavenskoga Juga* bile su inspirativne njegove radikalne demokratske i republikanske ideje u prilog slobode puka, širenja izbornih prava, slobode mišljenja, savjesti, zbora i tiska, vjerskih sloboda. Upravo je takav idejni kanon prepoznatljiv u nazorima izraženim u *Političkim iskricama*.

Vjerojatno se i Mažuranić nadahnjivao duhom toga istaknutog političkog spisatelja. O Starčevićевой inspiraciji Lammenaisovim nazorima postoji zapi-

sano svjedočanstvo u njegovim uspomenama. Ne samo što je cijenio pisanje pamfleta nego je, štoviše, prigovarao Mažuraniću što se u njegovu stilu kojim je pisan ogleđ *Hèrvati Madjarom* ne dade dovoljno prepoznati republikanski duh dvaju istaknutih francuskih državnika i pisaca – Lammenaisa i Cormenina. Njegov prigovor glasi:

»'Hèrvati Madjarom' po svojoj naravi moradiaše biti pamflet, spis najteži, jer mora biti u svih točkah podpun. A u onomu spisu neima ni traga duhu Lammenaisa ni Cormenina.«⁴⁶

Važno je pri tomu uočiti kako Starčević smatra aforistično pisanje pamfleta najzahtjevnijim oblikom političkoga spisa.

U *Političkim iskricama* dadu se isto tako razaznati misaoni utjecaji drugoga spomenutog autora. Francuski pravnik i politički spisatelj Louis Marie de la Haye, grof Cormenin (1788–1868) zadivio je očito zatočnika prava puka iz Like svojim nizom britkih pamfleta, pisanih pod pseudonimom *Timon*, u prilog svih oblika narodnih sloboda, a protiv tiranije i raznih političkih i upravnih zloporaba. Njegovi su aforizmi napisani u savršenu obliku logičkih izvoda i zasnovani na dokazima i izvorima. Starčević je sam njegovao oštar i prodoran aforistični stil kakav je, primjerice, Cormenin primijenio u svojim pamfletima iz 1845. u obranu protiv napadaja na vjersku slobodu – *Oui et non* i *Feul Feul*. Cormenin je također bio gorljiv zagovornik općega izbornog prava i napisao pamflet protiv izborne korupcije. Nakon prevrata 1848. izabran je za dopredsjednika Ustavotvorne skupštine i neko je vrijeme bio vodeći član za izradu nacrtu republikanskoga ustava.

Iskrica 11 otvara klasičnu temu politike o naravi čovjeka. Osuđuje vladavinu koja se ljudima služi kao sredstvima. Upozorava vlastodršce na to kako takav pristup može izazvati buntovništvo i prevrate u kojima *podivljala zvijer* može potrgati okove i zbaciti loše vladare.

»Ima politikah koji gledaju na svaku ruku, da čovieka načine *zvierjom*, ali jadnici ne promišljaju, da će ta *divja* a ne *pitoma*.« (11)

Pisac se zalaže za pravednu državu u kojoj ustanove omogućuju razlučivanje pravih od lažnih vrednota i zasluga, gdje prava imaju prednost nad povlasticama, jednakost pred staleškim razlikama. Odnos prema zaslugama i činidbama za opće dobro rasudni je kriterij za ocjenu pravednosti države:

»Ako si rad prosuditi dèržavu koju, to gledaj, cijene li se u njojzi više *prave* ili *pritivorne* zasluge.« (12)

⁴⁶ Ante Starčević, »Nekolike uspomene«, u: *Djela* III, p. 318.

U aforizmu 14 slijedi mirotvorni savjet vladarima kako bolji učinak mogu postići napretkom i kulturom nego ratom i osvajanjem. Svrha je življenja u zajedništvu ostvarenje veće slobode i oplemenjivanje građana:

»Ako vam se pohtielo osvojiti najbogatiju pokrajinu, a vi kultivirajte vašu, dosad naj(v)ećma zanemarenu.« (14)

Jednoznačno se osuđuje samovoljno vladanje i okrutnost u primjeni sile bilo da je riječ o despotskoj vladavini bilo o prevratničkoj strahovladi. Osuda nepravne i okrutne primjene sile proizlazi iz logike zdrava razuma:

»Zdrav razum zabacuje svaku samovolju i okrutništvo, dolazilo ono od glave krunjene ili pokrite crvenom kapom Jakobina.« (20)

Prema uzoru na Cormenina, koji je sudjelovao u raspravama o državnom proračunu i svojim glasovitim 'filipikama', *Pismima o vladarskoj plaći (Lettres sur la liste civile)* iz 1831. godine, s 25 izdanja u deset godina, utjecao na znatno smanjenje troškova vladanja Louisa-Philippea, pisac *Iskrica* zalaže se također za posvemašnju prozirnost državnih dohodaka i troškova. Obrazlaže potrebu nadzora proračuna ne samo radi ušteda nego i radi većega usklađivanja s općim potrebama o kojima zainteresirano mnoštvo bolje rasuđuje od uskoga kruga vladajućih pojedinaca:

»Sve sada hoće da zna, kamo idu državni dohodci i je li dohodak sa troškom se slaže. Jer državljaninom nije samo do toga stalo, da se *malo platja*, već da se ono što se platja okrene *na prave potrebe* države.« (21)

Usporedba državnika s brodarom ili kormilarom, koja se pojavljuje u iskrici 22, omiljena je u filozofskim tekstovima od Platona. Umijeće vladanja zahtijeva stalno praćenje morskih struja, valova i grebena, pogubno je jednostrano okretanje pogleda u prošlost. Uspješan vladar mora moći svladavati poteškoće na koje nailazi i usmjeravati plovidbu prema razumnim ciljevima:

»Onaj državnik, koji vazda gleda u prošastnost i neće da uvažava okolnosti u kojih se nahodi, – nalikuje utonuvšemu u morskim valovima brodaru, nepazećem na stiene morske.« (22)

Aforizam 23 ukazuje na dinamičnost društvenih zbivanja koja se ne daju zaustaviti u vremenu kao što se ni u Heraklitovoj prisposobi ne može dva puta zagaziti u istu rijeku jer nove vode stalno pritječu. Metafora države kao živa organizma ponavlja se u filozofsko-političkim ogledima i promišljanjima od antike, a poglavito se koristi u prevratničkoj retorici suprotstavljanja zastarjelim i okoštanim despotskim vladavinama.

»Ima dèržavnika, koji bi radi iz čoviečanstva načiniti istorički proizvod. Po ovima razvila se dèržava od prie još, te mora sada da stoji na jednom miestu. Njima nije dèržava živi organizam, koi po viečnim zakonima prirode se razvija, već bežživotna mumia egipatska.« (23)

Posljednja objavljena iskrica primjenjuje metaforu razvoja države kao živa organizma na aktualno stanje u uzdrmanoj Habsburškoj Monarhiji. Izrijekom se uspoređuje sudbina države sa životnim fazama čovjeka od rođenja i mladosti do muževnosti i starosti. Što nastaje to i nestaje, podložno je raspadanju. Upravo uz ovaj aforizam važno je imati pred očima činjenicu kako je Starčević iste te 1849. godine, kada je tiskana posljednja iskrica, objavio svoja dva filozofska ogleda o razvoju prema »viečnim zakonima prirode« pod naslovima *Detinstvo, muževnost, mladost i starost i Starost*:

»Dèržava mora da prodje sve one dobe, koje i pojedini čoviek. Ona se radja, raste, prolazi dobe mladosti, mužestva i starosti, dok se ne razpadne. U kojem štadiumu života nalazi se dèržava austrijska? Jeli umire ili se preporadja? Ako se preporadja, to neka dobro pazi naš dèržavni accoucheur Stadion, *da ju u preporodu nezadavi.*« (24)

Aforistični niz završava dakle vrlo britkim i duhovitim opisom stanja preustroja »države austrijske« kada je pod prisilom revolucionarnih zbivanja u prosincu 1848. odstupio s prijestolja car Ferdinand, kojega je ranije u svojoj pjesmi u *Danici* opjevao Starčević, te nastupio mladi Franjo Josip. Pisac je proročanski pretkazao *daviteljsku* ulogu ministra unutarnjih poslova Franza Stadion. Ironično se poigrava značenjem riječi »stadium« života u odnosu na »porodničar« odnosno »dèržavni accoucheur Stadion«, koji ne porađa i preporada nego zapravo guši novi porod. Upravo je prozvani ministar ni dva mjeseca poslije objavljene iskrice prigušio djelovanje Ustavotvorne skupštine koja je izvrsno započela posao na izradbi ustava. Preporodne pripreme ustava započeli su, poznato je, predstavnici naroda u Kromjerižu (Moravska/Češka), kamo se iz Beča zbog nemira bila preselila skupština.

Josip Horvat opisao je značenje Sabora u Kromjerižu, ističući kako je on zapravo počeo stvarati federalističku osnovu nove, preporođene Austrije kao slobodnoga saveza naroda prema američkom uzoru:

»Palacky otvoreno veli u Kromjerižu da Austrija mora propasti ukoliko ne postane federativna država. Sabor u Kromjerižu nije dospio oživotvoriti svoje već dovršeno djelo. U noći od 6. na 7. III. 1849. stigao je onamo ministar Stadion, saopćivši zastupnicima da je ustavotvorna skupština raspuštena, da je car 5. III. sam oktroirao ustav za cijelu Carevinu. U zoru 6. III. stižu Schwarzenbergovi nalozu za hapšenje istaknutih predstavnika demokracije – kojima međutim

uspijeva umaći. Dvor, vojska i aristokracija osjeteše da bi pobjeda demokracije ograničila njihovu vlast.«⁴⁷

Tako se zapravo na grub način obistinila slutnja pisca *Političkih iskrica*. Nakon toga ne tiskaju se više aforizmi, a i oporbeni *Slavenski Jug* uskoro je *zadavljen*. Duhovita dosjetka postala je gruba stvarnost, nabujali politički život umrtvljen je nastupom apsolutizma. No prema neumitnom zakonu prirode, na koji se poziva pisac, to je ujedno bio i početak završnoga stadija raspadanja Monarhije.

3.2. Pravna država i vladavina prava

U nekoliko iskrica izlaze na vidjelo piščeva razmišljanja o pravnoj državi i vladavini prava. Suprotstavljajući se svakoj samovolji, okrutnosti i zloporabi vlasti, pisac u pravu i pravnim ustanovama vidi jedini način zaštite slobode. Vladavinu zakona i pravnih ustanova smatra primjerenim oblikom jamstva slobode zbog ljudske naravne sklonosti prema neograničenom uvećavanju i kvarenju vlasti.

U prilog ustavnoj podjeli i razdiobi vlasti govori aforizam koji nedvosmisleno ukazuje na dosege Montesquieuove kritike despotske i neograničene vladavine. Polazi od tvrdnje kako svaka vlast nužno kvari čovjeka zbog njegove urođene slabosti te je stoga nužno ograničiti i postaviti ravnotežu i međusobni nadzor razdijeljenih vlasti. Ustanove pravne države uspostavljaju red i ograničavaju pohlepu za vladavinom i samovolju.

»Pohlepa za vladanjem greh je nasliedni, kog smo usisali s materinskim mliekom. Tko ima u rukuh vlast, da ju može upotriebiti na zlo, takav to obično i čini. Zato teško će se gdi naći vladar nad robovima, koi nije okrutnik ili vladar neomeđjašen, koi ne bi na zlo upotriebio neograničenu svoju vlast. Zle posljedice ove pohlepe za vladanjem iz društva čoviečanskog iztriebit neima načina, do slobodnih ustavnih zakonom opredieljenih zavodah, u kojih je nemoguća svaka samovolja.« (2)

Svaki na svoj način, i Mažuranić i Starčević nedvojbeni su zagovornici pravne države i vladavine prava. U Mažuranićevu je djelu ta sklonost razvijena u pravcu svojevrsnoga pravnog pozitivizma i legitimizma. Njegovo je geslo izvedeno iz klasične pravne izreke da je bolje oslanjati se na zakon i kada je loš nego ne imati zakon: *Dura lex, sed lex*. To mu je naravno donijelo prigovor da je postao talac austrijskoga legitimizma pa je morao braniti pravna stajališta s kojima se ni sam uvijek nije slagao. Jedan od takvih primjera, na koji upozorava Živančević, bio je njegov prosvjed protiv oktroiranoga ustava koji izriče u pismu Jelačiću kao član izaslanstva u Beču. Nakon toga na istom nametnutom ustavu zasniva

⁴⁷ Horvat, *Politička povijest Hrvatske I*, p. 139 et seq.

obrazloženje zašto ograničava slobodu tiska i odbija Bogovićeovu molbu za pokretanje novoga glasila *Domobran*. Kao pravni legitimist Mažuranić se čvrsto i dosljedno poziva na pravo i zakone i kada obrazlaže svoja politička stajališta. Tom je argumentacijom primjerice dokazivao pripadnost krajiškoga naroda hrvatskom političkom narodu u saborskoj raspravi o Vojnoj krajini: »Kao čovjek od zakona znam, da je to naše *pravo*. Ja sam dakle branio pravo neko ne samo instinktivno, nego iz osjećanja, jerbo stoji tako pisano u zakonu.«⁴⁸ Pravo je za Mažuranića nezaobilazno jer uspostavlja red u društvu i omogućuje slobodu.

Starčević je isto tako zagovornik pravne države. Ali nije dosljedan pozitivist i legitimist. Nije dovoljno pozvati se na bilo koji zakon. Ima i zakona koji ne ispunjavaju svoju svrhu. Vrlo je rano spoznao i kritizirao težnju vladara da *zaobiđu zakon* i uzmu u ruke neograničenu vlast. Zloporaba zakona jednako je pogubna kao i neimanje bilo kakva zakona. Pogotovu je prema uzoru na Rousseaua kritičan prema onima koji zakonima opsjenjuju puk, nedosljedno se pozivaju na zakone koje sami krše. O njegovu shvaćanju prava i zakona sačuvano je prekrasno svjedočanstvo u jednom saborskom govoru iz 1889:

»Ja sam onda bio mladić, mladić bez nužna znanja i bez iskustva, a valjda srećnim ostanom narave, ja deržah, da pravu jednoga moraju odgovarati dužnosti drugoga. I čitah da se kruna obvezuje da će i ona izveršivati i kroz druge – izveršivati dati zakone, koji će zajamčiti izveršivanje i uživanje svakomu njegova prava <...> Ali, ja dojdoh do mnjenja, da često ne-ima zakona, nego da se za nj izdaje obsena, kojom žertvom pade prostota, koja veruje, da se ima zakon.«⁴⁹

Dakle traži se jednakost u primjeni zakona i njihova pravednost, što ne može jamčiti puku uvijek pravni pozitivizam.

U iskrici 7 izlazi na vidjelo Rousseauova misao o zakonodavstvu kao izražavanju sveopće volje (*volonté générale*) političke zajednice. O ostvarenju toga zahtjeva ovisi svrha, odnosno sreća države:

»Ona država je najsretnija u kojoj jedino zakon vlada kao izpliv obćenite volje.« (7)

Za pisca iskrica, kao i za Immanuela Kanta, svrha države nije blagostanje, nego sigurnost građana koja ima za posljedak sreću i blagostanje. Ako vladari zanemare tu svrhu države, onda dolazi u pitanje legitimnost njihove vladavine. Dok je za Mažuranića legitimnost vladara neupitna, za Starčevića ona ovisi o ispunjenju dužnosti vladara prema državljanima. U *Predstavkama županije riečke* upozorava izravno cara i kralja Franju Josipa I. na dužnosti prema narodima. Piše kako se o posljednjem austrijskom ratu za Pijemont, koji je svršio porazom

⁴⁸ Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 101.

⁴⁹ Horvat, *Ante Starčević*, p. 79.

kod Solferina, »nezna biaše li nepravednie zaveržen, ali sramotnie vodjen, ali po deržavu vašega veličanstva škodljivie doveršen«. ⁵⁰ Međutim važan je po tome što je još jednom dokazao staru istinu »da sa slobodom i srećom naroda propada takodjer sjajnost, veličanstvo i snaga prestoljah«. ⁵¹ Utoliko je osoba vladara sveta i nepovrediva samo dok poštuje svetost i nepovredivost građana:

»U ustavnoj monarkii primljeno je načelo, da je osoba vladara sveta i nepovriediva. No umnomu čovieku nanudja se i nehotice pitanje, imadu li se i oni vladari dèržati za svete i nepovriedive, kojim na svijetu ništa nije sveto?!« (10)

Pisac se poziva na ustavnu monarhiju i razgraničenje vlasti. Jasno daje na znanje vladaru da se njegova svetost i nepovredivost izvodi iz strogoga pridržavanja prava i poštivanja sloboda građana. Gdje se to ne ostvaruje, otvara se mogućnost otpora, razvrgnuća ugovora i svrgavanja nedostojnih vladara. Antun Gustav Matoš potvrđuje kako je Starčević, poput francuskih ili američkih prevratnika, jednoznačno smatrao svetim pravo naroda na otpor i pravo priziva na nebo kada vladari drastično krše zakone i ljudske slobode: »U slučaju gaženja zakona odozgo davaše narodu pravo na revoluciju.« ⁵² Kao što iskrica poručuje, vladari kojima ništa nije sveto ne mogu za sebe pridržati pravo na svetost i nepovredivost. I Mažuranić je bio među prevratnicima 1848. koji su postavljali zahtjeve na kralja. Međutim sâm je ministar policije u Monarhiji Johann Franz Kempen posvjedočio kako se on pri tomu nije »ogriješio o vrhovnu vlast«. ⁵³ On je uspijevao pomiriti zahtjeve naroda s načelima legitimizma.

3.3. Ustavna vladavina i kritika centralizma

Niz aforizama donosi oštar kritički osvrt na državni centralizam i obrađuje važnost ustavne vladavine. Već u početnoj iskrici pod udar pera dolazi koncentracija vlasti u glavnom gradu koja se uspoređuje s bolesnim stanjem u organizmu. Pisac na duhovit način podastire živopisnu sliku otuđene dvorske vlasti koja je položila cjelokupnu upravu u ruke nekoliko ministara. Prizor prisposobljuje političkom kazalištu u kojemu rasprave i odluke vladajuće klike pasivno promatra brojno mnoštvo naroda, *milijunā zijajuće hrpe*.

»Dèržave, u kojima je zavlдалo načelo centralizacie, nalik su bolesniku, komu neprestanoma udara kèrv u glavu. Uda mu leže u bezsviestnom mèrtvilu a glava

⁵⁰ Ante Starčević, *Djela* II, p. 4.

⁵¹ Ante Starčević, *Djela* II, p. 4.

⁵² Antun Gustav Matoš, »Dr. Ante Starčević«, p. 300.

⁵³ Pismo ministra policije Johanna Kempena vrhovnom dvorskom meštru Karlu Ludwigu von Grünne, dat. u Beču 3. ožujka 1854. Vidi: Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić*, p. 102.

mu fantazira. Glavni grad čitava je država. Samo u njemu se upravlja, debatira, i odlučuje; a milijunah zijajuće hërpe stoje oko tog političkog kazališta sve jednako čekajući, da će nekoliko ministrah naskoro ozbiljno raditi za njihovu sreću.« (1)

Pisac se najснаžnije suprotstavlja svakom obliku ustava koji vladar nameće narodu odozgo. Ustav je za njega izraz volje naroda, a ne oktroj vladara, pa je stoga bolji svaki ustav koji je izraz opće volje puka.

»Oktroyirani tj. po vladaru narodu poklonjeni ustav, ma da je i najbolji, ne vrijedi toliko, koliko i najgorji, ako bude samo proizišao iz naroda.« (8)

Protivljenje nametnutom ustavu kao i svakom apsolutizmu vlasti zajedničko je Mažuraniću i Starčeviću. Obojica su nastojala vlast ograničiti ustavom i zakonima, polazeći od suverenosti naroda. Starčević je u glasovitom saborskom govoru od 27. siječnja 1866. na početku u sličnoj aforističnoj formi kao što su iskricе iznio vlastiti sud o ustavnoj vladavini: »Zakon bo je izražena volja naroda, sabor je odbor naroda, vlada je odbor sabora, vladar je prvi državljаниn, koj i sam izvršiva, i pomoćju vlade bdije, da i svi ostali izvršivaju zakon.«⁵⁴ U ustavno uređenoj vladavini i monarh je sluga zakona koji je izraz volje puka.

Kao što je s vladarom koji je podložan ustavu i zakonu, tako je još više s vojskom koja mora biti ograničena ustavom. O ustavnom ograničenju i prisezi vojske ovisi sloboda naroda:

»Dok se uredna stajaća vojska nezakune na ustav i ne povrati na svoj minimum, dotle sloboda naroda na slabih nogah stoji.« (9)

Nužnost i ispravnost ustavno uređene i omeđene vladavine na domišljat način obrazlaže iskrica 13. Pravna država s podijeljenom, odnosno ograničenom vlasti koristi pravednu vladaru, a jamstvo je slobode puka od samovolje nevaljana vladara.

»Dobar i kriepostan vladar netrieба neograničene vlasti, a nevaljan i opak nesmie da ju ima.« (13)

U obliku narodne pitalice iskrica 15 otvara dvojbu čemu treba dati prednost u vladara: zdravu razumu ili genijalnosti. Očito je riječ o retoričkoj nedoumici koja nema jednoznačna rješenja kao što se ne može odgovoriti na pitanje je li prije kokoš ili jaje.

»On bi zaslužio nagradu koi bi znao odgovoriti na pitanje, jeli je bolje vladara imati na prestolu s [z]dravim razumom ili koi je genialan.« (15)

⁵⁴ Ante Starčević, *Djela I*, p. 55.

Pisac aforizama polaže veliko pouzdanje u rasudnu snagu i životno iskustvo građana. Kao što je vladara usporedio s umijećem brodaru, tako je i državljanima pripisao moć raspoznavanja znakova tiranske vladavine i nazadnjačkih tendencija koje mogu uskovitlati nemire i bure na državnoj pučini:

»Ko viešt mornar na moru pozna znake približavajuće se oluje; tako će i izkusan državljani odmah prepoznati simptome reakcionarnog teženja, čim se samo pojave.« (19)

Ponovljenu prisposobu državnštva i plovidbe morem pripisao je Dragutin Pavličević Mažuranićevu primorskom podrijetlu. Rodom iz Novoga Vinodolskog zacijelo je mali Ivan od djetinjstva s udivljenjem promatrao umijeća pomoraca da raspoznaju znakove oluje koja se sprema. Ne sumnjajući u Horvatovu tezu o autorstvu *Političkih iskrica*, Pavličević dodaje svoj argument: »Opet Mažuranić – Primorac daje pomorske usporedbe.«⁵⁵ Međutim, valja napomenuti da je i Starčević s 13 godina stigao na more u Karlobag kod strica Šime. Vjerojatno je dječaka iz Like susret s morem, brodovima i olujama u tim formativnim godinama ispunjavao ne malim divljenjem prema iskusnim pomorcima i njihovu umijeću uočavanja znakova oluje koja se približava. Prisposoba je toliko općenita da ju je ipak možda bolje ne rabiti kao važan argument u svezi s autorstvom aforizma.

3.4. *Ljudska prava i slobode*

Pisac u nekoliko iskrica biranim riječima veliča i uzdiže vrijednost slobode i prava. Ideja ljudskih prava najviša je vrednota koja se postiže u skupnom življenju. Po tome su Mažuranić i Starčević idejno srodni, u njihovu djelu na najviše je mjesto uzdignuta upravo zamisao o uzvišenosti ljudskoga dostojanstva i prava koja jamče čovjekovu slobodu. Tom se tematikom bave u brojnim predstavkama i zahtijevanjima, manifestima i pamfletima, govorima i znanstveno-političkim raspravama. Moglo bi se kazati kako je svaki od njih na svoj osebujan način odigrao ulogu hrvatskoga Thomasa Jeffersona. Razlika je u tomu što Mažuranić, s jedne strane, u određenim razdobljima nakon što je sročio zahtjeve na cara i kralja spletom okolnosti dolazi u prigodu provoditi visoke ideale u realnu politiku; to se ponavlja i nakon 1848. kao i nakon 1861. te 1871. Na drugoj strani, Starčević je svoje predstavke o svetosti i neotuđivosti vječnih ljudskih prava i sloboda tražio beskompromisno od kralja i vlade iz oporbenih redova i nije prestajao grmjeti iz saborskih klupa na one koji su se ogriješili o visoke ideale. Tako primjerice upravo katalog ljudskih prava postavlja kao najčvršći temelj

⁵⁵ Ivan Mažuranić, *Izabrani politički spisi* (Zagreb: Golden marketing, 1999), p. 218.

vladavine. U 2. *Predstavci županije riječke* oštro daje na znanje kralju kako bi Hrvatski sabor, kada bi mu se povratila ustavna prava i domovina upotpunila, »da bi ovaj sabor vlastju Boga i naroda proglasio i posvetio ona sveta načela, koja su kud narodah tud i prestoljah najčverstji temelj, načela slobodu osobe, slobodu duševnosti, slobodu sdruživanja, slobodu misli i reči bilo žive bilo zabiležene«. ⁵⁶ Dakle, kao što je sadržaj ljudskih prava iznesenih u američkoj ili francuskoj revoluciji postao temelj i prvi dio ustava, tako i veliki bilježnik Riječke županije traži ponajprije jamstvo nabrojanih općih prava čovjeka. Tek potom može se s kraljem raspravljati o ugovornom uređenju kako ustrojiti i razdijeliti vlast, kako postaviti i potvrditi dostojanstvenike, službenike i oblasti kraljevstva i naroda, vlast razdijeliti na pojedine osobe.

Iskrica 6 polazi od prosvjetiteljske svijesti o važnosti slobode tiska, odnosno slobode riječi i mišljenja. Riječ je o neprikosnovenu ljudskom pravu koje nikakva vlast ne smije ni ograničavati ni poništavati. Sloboda tiska i govora opisuje se kao preduvjet ostalih sloboda:

»Sloboda štampe, koja osim građanskih i karenih zakonah, druge granice neima, glavni je stražalac slobode, tko vam u nju dira, on vam i živac dira, a tko vam nju otimlje, oteo vam je ujedno i svukoliku slobodu vašu.« (6)

Važno je napomenuti kako je ova iskrica o slobodi tiska objavljena 16. prosinca 1848. u 58. broju *Slavenskoga Juga*. Isti potpisnik A. Z. već u sljedećem broju 59. započinje tiskati svoj polemički članak »Niekoliko riečih o namienjenom nam šamparskom zakonu«. Članak u tri nastavka od 19. do 23. prosinca 1848. ukazuje na »pogibelj« koja prijete stečenoj slobodi od problematičnih zakona o tisku koji su pogubniji od staroga oblike cenzure. Autor se zalaže za bezuvjetnu slobodu tiska. Veliča prevratnička zbivanja u ožujku 1848. nazivajući pred-ožujsko razdoblje sutonom nakon kojega je nastupilo malo svjetla »što se netom pokazalo«. S pravom je, međutim, Tomislav Markus napomenuo kako članak o slobodi tiska istoga potpisnika »stilom izrazito odudara od 'Političkih iskrica'«. ⁵⁷ Otvara se pitanje je li više autora koristilo isti akronim.

Valja dodati kako je slobodi tiska Starčević posvetio jedan od svojih najznačajnijih javnih govora izrečen na pučkoj skupštini u Bakru 1. lipnja 1879. Zalažući se za bezuvjetnu slobodu riječi u svim pitanjima, pa i u slobodi vjere, izrekao je sljedeću misao:

»Daklem i kod nas je vreme, da se kod nas sloboda reči isto tako, kao sloboda

⁵⁶ Ante Starčević, *Djela* II, p. 13.

⁵⁷ Tomislav Markus, *Slavenski Jug 1848.–1850. godine i hrvatski politički pokret*, bilj. 256, p. 171.

tiska, što je meni, kako kazah, sve jedno, u potpunosti meri bez granice uvede, jer bez različitih mnenjah nema prisposobljenja ni napredka.«⁵⁸

U iskrici o slobodi o tisku dade se prepoznati ideja neograničene slobode tiska i govora koju Starčević elaborira i ponavlja u svojim govorima, člancima i raspravama. Slobodu tiska i govora obrazlaže kao temelj istine i napretka koji su moguće tek u oprekama i različnosti.

Pisac je dalje ispunjen pouzdanjem u snagu i moć naroda da pronade ispravan put prema slobodi. U aforizmu je jasno naznačio da to uspijeva samo narod vrijedan slobode. Nije se osvrtao na zapreke neslobode i ropstva:

»Narod, koji je vriedan slobode *ima pravo* na nju i naći će vaviek *najzgodnii* put k njojzi.« (16)

Najviša vrijednost ljudske slobode povezana je s drugim čovjekovim idealima kao što je međusobno uvažavanje, solidarnost i bratstvo. Sloboda koja ne uvažava bližnjega nije istinska sloboda:

»S pobiedom slobode odèržala je i čoviečnost pobiedu. Sloboda bez čoviekoljubja i čoviekoštovanja postaje nakazom. Slobodan čoviek spoznaje i u svakom drugom svoga brata.« (18)

Ideja bratstva prema Živančeviću je tumačenju Mažuranićeva tema. Međutim Starčević u svojim tekstovima također s velikim patosom piše o *svjetskom bratstvu narodā*. Na više mjesta poziva se na bratstvo kao geslo francuskoga prevrata. Primjerice, tim obrazloženjem zaključuje Predstavku Riječke županije o odnošajma Kraljevine Hrvatske i Ugarske: »Zakunimo se da ćemo dostojno osvetiti otce naše, a osveta nam budi svih nas sloboda, jednakost i bratinstvo.«⁵⁹ Blaž Jurišić u njegovim tekstovima bilježi *iskricu*: »Svi su narodi braća i imaju se pobratiti.«⁶⁰ Njegove riječi o tomu kako »svjetsko bratinstvo svršava tek iza posljednjeg naroda« ne bi bile posve strane ni zagovorniku svjetskoga građanstva i ideala vječnoga mira Immanuelu Kantu. U znanstveno-političkom članku *Diplomacija*, objavljen u *Pozoru* 1860, piše:

»Mi mnijemo, da nijedan narod sam ne uživa svoju sreću, i da ih nijedan sam netrpi svoju nevolju, nego da ju obih udioničtvuju i ostali narodi, zato kako se radujemo nad srećom svakoga naroda, tako i tuguemo nad nevoljom svakoga ih; od nijednoga ih nepitamo više nego li smo mi pripravnijemu dati, a pripravnijemu dati koliko i za nas zadržati. Kako nam se Hrvatima svršuje iza posljednjega Hrvata, tako nam međunarodno bratinstvo prestaje iza posljednjega

⁵⁸ Ante Starčević, *Djela* I, p. 437.

⁵⁹ Ante Starčević, *Djela* II, p. 33.

⁶⁰ Ante Starčević, *Izabrani politički spisi* (Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1943), p. 470.

naroda. Svačija nam je narodnost najvećom svetinjom. Pod imenom narodnosti razumjevamo, neomedjašeno pravo razvijati duhovnu i tjelesnu snagu naroda, i to bez nepravedne štete drugih. Nepravedno nam je sve i samo ono, čime se vriedja ugovor bilo sklopljen, na korist stranakah, bilo sklopljiv na temelju obćenita razuma.«⁶¹

Iskrica upozorava na činjenicu da je o bratstvu moguće govoriti samo ako se ostvari pretpostavka slobode.

3.5. Vladavina puka i javno mnijenje

Pisac aforizama nedvojbeni je zagovornik vladavine puka. Kao potkrjepu ističe stožernu ulogu javnoga mnijenja za izgradnju ćudoredne osnove zajednice. Slaveći značenje mudrosti mnoštva poseže za prekrasnom metaforom u kojoj javno mnijenje prisposobljuje vijeću drevnih grčkih sudaca koji su zasjedali na brežuljku Areopagu.

»Javno mnijenje strašan je sudia zlotvoru a blag dobrom i poštenom ćovieku. Gdje se je javno mnijenje razvilo, ondie je ono nezavisno i podkupiti se neda; ono je *sveti areopag* ćoviećanstva. Javno mnijenje postalo je u novie doba moć, pred kojom se svaki klanja, ako ju sve u obićnih dćržavoslovnih knjigah i nespominju.« (3)

U skladu s republikanskom idejom najćvrći je temelj vladavine povjerenje naroda. Ne preporučuje Kaligulinu mudrost vladanja koja iskazuje vladarsku logiku: *Neka me mrze samo da me se boje*. Sila oružja zacijelo ne moće nadomjestiti privrženost puka. Nasilnom smrću skonćali su mnogi vladari koji su se pouzdavali u golu silu oružja.

»Jao onomu vladaru, koi se viće oslanja na silu oružja svojih trabantah, negoli na ljubav i privrćenost iskrenu naroda svoga. Takav vladar propao je za cielo u pćrvoj nevolji, i ništ mu drugo neostaje, nego da gorko oplakuje veliku bludnju svoju.« (4)

Ponovljeno se pisac kritićki osvrće na uvriježenu vladarsku formulu u Monarhiji o vladaru »po milosti Božjoj«. Ne slaže se da legitimitet vladavine dolazi odozgo s nebeske instancije, nego odozdo – iz milosti puka. Vladari opstojie kao i sve na svijetu po milosti Božjoj, a vladaju po volji naroda. Kad to zaborave, upozorava iskrica, mogu u gorkim mukama plaćati pouku:

»Ima vladarah, koji još danas misle da su narodi radi njih stvoreni a ne oni narodah radi. Odtud dolazi i ona ostariela formula ‘Mi, N. N. božjom milostju

⁶¹ Ante Starćević, »Diplomacija«, u: *Izabrani politićki spisi*, izbor i uvodna studija Pavo Barišić (Zagreb: Golden marketing / Narodne novine, 1999), p. 144.

itd.' Kad će takovi vladari uvidjeti, da sve na svijetu postoji po milosti božjoj, i da oni isti vladaju samo po volji naroda.« (5)

Na jednoj strani, uvriježena formula vladara »po milosti Božjoj« Mažuraniću nije tako prijeporan predmet kritike. On kralja i cara naziva cesarom, vrlo lijepim riječima opisuje prvi susret s Franjom Josipom I. u pismu supruzi Aleksandri. U službenoj korespondenciji ne libi se uputiti izraze prepokornoga i vazda vjernoga podložništva najuzvišenijemu i posvećenomu *Vašem Veličanstvu*. Predstavke Banske konferencije ili Sabora naslovljava riječima *Vaše posvećeno c. kr. Veličanstvo, gospodaru i kralju naš premilostivi*.

S druge strane, Starčević je u nekoliko navrata izrijekom javno napao uporabu etikete »vladara po milosti Božjoj«. Najduhovitije je to učinio u govoru od 27. siječnja 1866. kada se okomio na ukaz kojim se car austrijski i kralj hrvatski predstavio formulom »po milosti božjoj; i da mu je providnost poverila državu od narodah«. ⁶² Napominje kako je svjestan da se tom formulom potpisuje i ruski car »kojega naprama Rusom nikakov ugovor nevezhe«. Tako se pisao i mletački dužd, »pak itako znamo da onaj dužd, po milosti božjoj mogaše samo dihati, i to dok su mu Mletčani dopustili«. Titulu koristi i engleska kraljica za koju tvrde da zapovijeda i engleskoj vladi i saboru, a »u istinu ona nezapoveda ni svojemu kočijašu«. Posve u duhu tvrdnje sažete u iskrici zaključuje:

»S toga, da bi ja bio deržavljanin zemlje, koja naprama prestolju neima ugovorna prava, ja bi nad onimi rečmi ukaza plakao, pak bi se tešio onom istinom, da nepravedni vladari ostadoše koje bez glavah koje bez prestoljah, i da sve to biva po milosti božjoj; ja bi se tešio da milost božja ostavlja vladare onaj čas, kad ih ostavi ljubav narodah, a ovo biva, dok vladari zanemare korist narodah.« ⁶³

Dakle vladari trebaju uvidjeti da mogu vladati samo po volji naroda.

Iskrica 17 donosi još jedan povijesni primjer kako nije moguće posve ograničiti slobodu govora i tiska. Kardinal Jules Mazarin (1602–1661) kao predsjednik vlade u doba vladavine Louisa XIV., odnosno uprave njegove majke Ane Austrijske, nastojao je suzbiti ulogu javnoga mnijenja i ojačati centralizam vlasti. Na kraju je to donijelo tragičan kraj dinastiji Bourbona kada je upravo u Francuskoj najsnažnije prevratom odjeknula prosvjetiteljska ideja slobode i ljudskih prava:

»Još 1647. god. bio je zabranio Mazarin i spomenuti u govoru stvari političke. Zabranom tom htio je načiniti iz Francezah marionete, no ko što vidimo, nije postigao tu namieru svoju.« (17)

⁶² Ante Starčević, *Djela I*, p. 57.

⁶³ Ibid.

Ovakvim primjerima iz francuske političke povijesti obiluju Starčevićeva djela i govori. Na mnoštvu mjesta spominje Mazarina, Bourbone i ustavne slobode. Detaljno je o tomu pisao u *Ustavima Francezke*.

Sadržajna raščlamba pokazuje kako su *Političke iskrice* znatno bliže Starčeviću nego Mažuranićevu diskursu.

4. Zaključna napomena

Činjenica što je izvrstan poznavatelj opusa Ivana Mažuranića i Ante Starčevića, kao i hrvatske povijesti 19. stoljeća, izniman erudit i znatan publicist – Josip Horvat, jednako kao i niz uglednih istraživača njihovih opusa i hrvatske povijesti, dospio u nedoumicu te *Političke iskrice* pripisao Mažuraniću, svjedoči o tomu kako je začudna bliskost između filozofskih i pravnih stajališta suradnika okupljenih oko prvoga demokratskog i liberalnog glasila u Hrvatskoj. Očito, što je o pravu i državi, javnom mnijenju i slobodi, ljudskim pravima i pravnoj državi mogao napisati doktor filozofije iz Like u veličanstvenoj i prevratničkoj, a za hrvatske zemlje ujediniteljskoj 1848. godini, nije bilo daleko od onoga što je mislio veliki pjesnik i uzbuditelj hrvatskoga puka, uza sve razlike koje su među njima postojale. Izložene usporedbe i argumenti u članku potvrđuju kako su doista obojica bili u stanju napisati takve aforizme. Međutim stil, jezik, forma, sadržaj, nazori i poruke uspoređeni s njihovim cjelokupnim stvaralaštvom znatno više govore u prilog autorstvu samotnika iz Žitnika. Tako glasi odgovor na pitanje u naslovu članka – autor nije pjesnik i odvjetnik Ivan Mažuranić, nego vjerojatno mladi doktor filozofije i zatočnik hrvatskih pravica Ante Starčević.

Who is the author of *Political Sparkles* – Ivan Mažuranić, Ante Starčević or ...?

Summary

This paper questions the authorship of the series of 24 aphorisms published under the title *Political Sparkles*. The text was printed in the first Croatian oppositional democratic journal *Slavenski Jug* from 10 December 1848 to 20 January 1849 and signed by the initials of the first and the last letter of the Latin alphabet – *A. Z.* Half a century ago, Josip Horvat ascribed the authorship of this series of aphorisms to the poet and lawyer Ivan Mažuranić (1814–1890). The attribution became afterwards predominant in the research literature. However, an attentive analysis of the text brought to an interesting discovery.

Attitudes and expressions in these aphorisms are more prone to the discourse of the young philosophy doctor Ante Starčević (1823–1896) than to that of the famous

writer from Novi Vinodolski. The paper first sets out several reasons in favour of the hypothesis of the possible authorship of Mažuranić, and then outlines the evidences that prove that his authorship is contestable or improbable. Further research has shown that the series *Political Sparkles* abounds in phrases and constructions that are recognisable in the works of both authors, but after numerous comparisons and insights they appear more frequently in the petitions, addresses, epistles and articles of Starčević. A detailed analysis of the text shows that the ideas are closer to those in the works and authors that were read and studied by the rebel from Lika Starčević. Comparison between the attitudes of the two writers brings to light not only a striking proximity and a similarity of style, but also a closeness of their arguments that might have placed excellent experts on the horns of dilemma. The exposed arguments lead to the conclusion that the style, language, form, content, views, and messages of the *Political Sparkles* with regard to their whole opus of the two authors speak considerably more in favour of the anachorete from Žitnik. That is the answer to the question in the title – the author is not the poet and barrister Ivan Mažuranić, but in all likelihood the philosophy doctor and champion for Croatian state rights Ante Starčević.

Key words: political sparkles, aphorism, authorship, philosophy of law, Mažuranić, Starčević